

KENDİLERİNE BİR KRAL İSTEYEN KURBAĞALAR

Gökhan Erkiç

1882 yılında, o dönem Rusya İmparatorluğu'nun bir parçası olan Litvanya'nın Vilnius kentinde, her iki kanadı da Leh olan bir ailede doğdu **Wladyslaw Starewicz**. Entomoloji çocukluk günlerinden kalma bir tutkusuydu ve bu tutkusunu entomoloji okuyarak doyurmaya çalıştı. St. Petersburg Güzel Sanatlar Akademisi'nden mezun olarak Kovno (Kaunas) Doğal Tarih Müzesi'nin yöneticilerinden biri oldu.

Sinema yolculuğuna çıkmayı ilk kez Kovno'da düşündü ve adlarına günümüzün kayıp listelerinde yer bulan kısa belgesel filmler çekti. İlk kukla canlandırma filmi olan *Güzel Lukanida*'yı (Piečna Lukanida, 1910) bu dönemde gerçekleştirdi. Moskova'ya taşınan **Starevic** endüstriyel olarak henüz emekleme dönemini yaşayan sinema çevresiyle ilişki kurdu ve **Khanzhankov**'un yapım firmasında çalışmaya başladı. Bu dönemde gerçekleştirdiği yapımlar olasılıkla filmografisinin doruğunu oluşturur: *Ağustos Böceği ve Karınca* (Strekoza i Muravei, 1911), *Böceklerin Noeli* (Rozhdyestvo Obitatelei Lyesa, 1911), *Kamera Operatörünün İntikamı* (Mest Kinematograficheskogo Operatora, 1912) ve *Korkunç İntikam* (Strashnaia Mest, 1912).

İlk Büyük Savaş sırasında çalışmalarını ara vermeden sürdüren **Starevic**, film stüdyolarının Ekim Devrimi'nin ardından Yalta'nın yolunu tutmasıyla boşluğa düştü ve film çalışmaları kesintiye uğradı. Kızıl Ordu'nun Kırım'a girmesiyle Rusya'dan ayrıldı. 1920'de Fransa'ya geçti. Diğer göçmen Rus sinemacıların çoğunluğu Almanya ve Birleşik Devletler'in yolunu tutarken, **Starevic** Fransa'da kaldı ve ölene dek üretimini sürdürdü.

Bu dönemde gerçekleştirdiği filmlerden biri olan *Kendilerine Bir Kral İsteyen Kurbağalar* (Les Grenouilles qui demandent un roi, 1922), kısa zaman önce

yaşadığı ve tanıklık ettiği tarihsel sürecin etkisiyle olsa gerek, **Starevic**'in doğrudan politik orijinli söylemler taşıyan nadir çalışmalarından biridir ve bu işin ustası olan **Ezop**'un aynı adlı fablından bir uyarlamadır.

Bir zamanlar Vırakistan Cumhuriyeti öyle başarılı bir aydınlanma dönemi yaşadı ki ağır top düşünürleri insanlar gibi oturumlar düzenlediler ve hükümete karşı vırakladılar...

Vırakçı kurbağalar düzenledikleri özel oturumda sonuçta ulus adına bir şeyler yapma kararı aldılar. Hatip Vırak saygıdeğer vıraklara seslendi: *“Hükümetimizin demokratik yönetimi yanlış, Jupiter’e hepcek yalvaralım da bize bir kral göndersin!”* Kurbağaların ıslak demokrasisi rutubet yapıyor olmalı ki bunu Tanrı’dan istediler.

Vırakların *“Sen her şeyi yapmaya muktedirsin, bizim yöneticilerimiz sadece zıp zıp zıplamayı biliyor, n’olur bize bir Kral gönderiver”* tadındaki vıraklamaları bulutların arasında günlük partneriyle oynaşan Jupiter’e ulaşır.

Jupiter şaşkın ama Tanrı olduğunu da ispat etmeli: Kurbağaların aptallığına hak ettikleri bir maskaralıkla cevap vermek için yurt bildikleri sazlığa bir kral gönderir. Ama Kral öyle bir gürültü patırtı koparır ki çoğunluğu kaçışıp saklanır.

Aralarındaki cesur ruhlar ise krala ziyarette bulunacak olan bir tanışma komitesi belirler. Yurdun anahtarını sundukları Kral sadece gözlerini yukarı çevirip sabitler. Aslında bir kütükten daha fazlasını beklemek doğru değildir.

Kral’ın donuk bir kütükkafa olduğu anlaşılınca genç vıraklara eğlence çıkar. Kral’ı küçük düşürmeye çalışırlar ama onun bundan haberi bile olmaz. Ulema takımından yaşlı vıraklar ise bir kez daha Jupiter’e yalvarır ve bu kütüğü geri alıp yerine gerçek bir kral vermesini isterler. Jupiter ise kurbağaların aşağıda neden

rahat durmadıklarını, handiyse insanlar gibi davranıp başlarına uyduruktan bir sorun yarattıklarını anlamaya çalışır.

Jupiter çok yönlü düşünme becerisine sahip olduğunu kanıtlar. Tanrı olduğuna göre bu da normal! Kurbağaların gözünü alacak altın sarısı bir leyleği kurbağaları bir an önce kurtarması emriyle kral niyetine Vırakistan'a gönderir. Ama bu emir onun kurbağalardan kurtulma isteğinden mi yoksa kurbağaların kendi kendilerinden kurtulması gerektiği fikrinden mi doğar bilinmez.

Leylek ilk iş olarak Kral Kütük'ün başındaki deforme tacı alıp batağa atar. Böylece yönetimi ele geçirir. (Unutmadan geçmeyelim: Gözcü Kurbağa'nın dilinden doğan dürbün, **Starevic**'in animatör varlığını doğrulayan ilk mizansen.) Tören kıtası sululuğu ve bandonun karşılama havası yalakalık ve düşkünlük üzerine demode bir alışveriş olarak gözüксе de leylek kral güncesinde önemli bir gündür. Kino-Vırak en fiyakalı haftalık film-bülten karelerini yakalamak için çoktan yerini seçmiştir. (**Starevic**!) Kendisinden rol çalmak isteyen Foto-Vırak'ı bir tekmede yere yapıştırır. Leylek Kral sazlığın anahtarlarını bir an önce sunmak isteyen komite başkanı kurbağayı gagasına alıp şöyle bir tartar ve konuşması biter bitmez sunduklarıyla birlikte midesine gönderir. Vırak bandosu ve muhafız birliği acilen sıvışır. Kral ise yakaladığı kurbağaları alkolik, burjuva, entel demeden yutmayı sürdürür.

Kral'ın doymak bilmez iştahına dönük haberler krallığa yayılır. Jupiter'e bir kez daha başvurmak kaçınılmaz olur. Kalan vıraklar canhıraş vıraklamalarını ona duyururlar ve o sırada uyku keyfi sürmekte olan Tanrı'yı uyandırır. Gönderdiği Kral'a yem olmaktan yakınır.

Jupiter yakınan vıragiller için “Hiçbir durumda memnun olmayan döneke deliler” deyip fırçayı basar. Çıkarılacak fabrik dersi dizelemek Kral’ın gagasında sallanan kurbağaya düşer ki kendisini rolünün gereği olarak akıl hocalığına yükselten bu son vırag-bırag gösterisiyle perdeyi kapatırken Tanrı uykusuna geri döner.

Ezop dünyasından esinini gizlemeyen anlatıda Zeus’un yerini Jupiter alır. Roma dünyasına evrilme olasılıkla restorasyon sürecinde gerçekleşti. Anlam, tema, çıkarılacak ders değışti mi? Hepsi yerinde duruyor: Ne istediğini bilerek isteyeceksin. Bilmiyorsan istememek daha hayırlı olabilir. Bu istemin siyaset katında bir istekse çok daha dikkatli olacaksın. Beş para etmez insanları ülkenin başına veya şu ya da bu koltuğuna getirecek isteklerde bulunmayacaksın. Bu isteklerin cahil, entel, hırsız, dantel vs her kesimden gelebileceğini bileceksin. Kısaca animasyonumuz insanlık tarihinin tarih öncesinden başlayıp dünya sonrasına uzanan eleştirel bir söyleme sahip.

Bu sekiz dakikalık kısa animasyon ne animasyon tarihinin ne de **Starevic** filmografisinin benzersiz yapıtlarından biri. Hatta **Starevic** kendini yer yer gösteriyor demek uygun olacak. Ama söyledikleri ve esinledikleri herkesi bağlıyor, bağlamalı.

Fabl ve temasını düşünecek olursak, anlatının bir hesaplama dürtüsüyle seçildiğini görmek zor değil. Çarlık Rusya’sının emperyal bocalamaları, eğitimli kesimlerin farklı tercih ve önerileri karşısında yıkılmaya gün saydığının anlaşılması ve devrim günlerinin kazanan ve kaybedenleri... Evet ama bir de

beslendiği yaratıcı toprakları terk etmek durumunda kalan sürgün sanatçılar var. Kendisini rahat bırakmayan belleği ile kaybettiklerinin eğreti hesaplaşmasını ancak sanatı üzerinden dillendirebilenler...

Paris Rus Sanat Topluluğu tarafından gerçekleştirilen bir animasyon figürler dizisi olarak **Frogland** adıyla sunulan çalışma, aradan yıllar geçip restorasyon süreci yaşarken arayazıların ve arayazıları taşıyan tablo resimlemelerinin yönlendirmesi ile öz söylemine eklenen veya onu aşan dilsel vurgu ve göndermeler taşıyor görünmekte. (Kaldı ki Rus Sanat Topluluğu da birkaç yıl önce denizde yelken açmış söylenip duruyor ve zorlu hayatında açacağı yeni sayfalar için öneriler ile beklentileri arasında bağlar kurmaya çalışıyor, ikilemler yaşıyor ve doğal olarak yanlış adımlar da atıyordu.)

Ezop'la başlamış gözüken, bu örnekte **Starevic** halkasıyla devam eden, kurbağa beyinliler çoğunluk olduğu ve beş para etmez kralları başlarına dilendikleri sürece başkalarının da ekleneceği bu hesaplaşma yolculuğu daha birçok durağa uğrayarak devam edecek.

Bu dönemin diğer önemli **Starevic** çalışmaları, özgürlüğüne tutkun bir bülbülün öyküsünü anlatan, el boyaması olduğu izlenimi veren **Bülbülün Sesi** (La Voix du Rossignol, 1923) ve iskorbütten ölen bir kız ve ona aşık köpeği hakkındaki **Fetiş Maskot**'tur (Fetich Mascotte, 1934). En uzun filmi olan **Renard'ın Romanı** (Le Roman de Renard, 1930-39) örneğinde olduğu gibi, filmlerinin hazırlık, yapım ve yapım sonrası süreçlerinin zaman zaman yıllara yayıldığı görülür.

Starevic hem estetik hem prodüksiyonel kararlarda son söz sahibi olan bir yapımcı olarak, filmlerinin bütün aşamalarında varlığını duyurur: Senarist, kameraman, animatör, desinatör ve yönetmen olarak tipik bir auteur yönetmendir. Çoğu filminin tasarımını, gelişigüzel seçilen tek bir karesinden bile, kılı kırk yararcasına gerçekleştirdiği anlaşılır.

1965 yılının şubat ayında **Köpek ve Kedi Gibi** (Comme Chien et Chat, 1965) filmi üzerinde çalışırken yaşamını yitiren **Starevic**, canlandırma sinemasının sanat kulvarında lirizmin ve yaratıcılığın doruğuna çıkmış, has bir sinemacıydı.